

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Gróf Apponyi Sándorné halála. Gróf APPONYI Sándorné gróf ESTERHÁZY Alexandra 1930 október 15-én reggel 1/210 órakor Lengyelen hunyt el váratlanul szívgyöngeség következtében. A megboldogult gróf ESTERHÁZY Ernő felsőszei-i nagybirtokos, főrendiházi tag (1826 jan. 18—1904 dec. 31) és TENGOBORSKA Euphemia (1826 máj. 14—1898 jan. 24) leánya 1856 január 18-án született Pozsonyban. 1878 április 18-án Pozsonyban férjhez ment gróf APPONYI Sándor lengyeli nagybirtokoshoz. Férjének 1925 április 18-án bekövetkezett halála óta visszavonultan élt lengyeli kastélyában, életét teljesen férje hatalmas alapítványai továbbfejlesztésének és befejezésének szentelve.

Gróf APPONYI Sándornét október 17-én délután 2 órakor kísérték utolsó útjára a lengyeli templom mellett lévő családi sírboltba. Temetésén a m. kir. kormányt SZILY Kálmán vallás- és közoktatásügyi államtitkár képviselte. A Magyar Nemzeti Múzeum részéről HÓMAN Bálint főigazgató vezetése alatt VARJÚ Elemér, BÁTKY Zsigmond, ISOZ Kálmán, JAKUBOVICH Emil, RÉDEY Tivadar, PAULOVICZ István, SCHILLER Rezső, TÓTH László vettek részt. Az Országos Magyar Gyűjteménygyezetemet VÉGH Gyula, az Iparművészeti Múzeum főigazgatója képviselte. Tolna vármegye képviselőjében JANKÓ Ágoston főispán, SZÉVALD Oszkár alispán, LEOPOLD Kornél, REICH Oszkár, dr. NEMES József, dr. EIBACH Kornél és dr. KURTZ István jelentek meg. A család tagjai közül gróf APPONYI Antal, gróf APPONYI Antal Lajos, gróf APPONYI Károly és felesége, gróf APPONYI Rezső, herceg LICHTENSTEIN Alfréd és felesége, gróf HOYOS Marietta, gróf HOYOS-WENCKHEIM Fülöp és felesége, gróf HOYOS Béla voltak jelen. A megboldogult tisztelői és ismerősei közül GRATZ Gusztáv b. t. t., herceg SULYKOVSKY Viktor, özv. gróf TELEKI Sándorné (SZIKRA), gróf SZÉCHÉNYI Domonkos, özv. BEZERÉDJ Pálné, BEZERÉDJ István, báró JESZENSZKY József, PERCEL Béla felsőházi tag és felesége, SZÉVALD Oszkárné, DÖRY Jenő, DÖRY Ilona, DÖRY László, SZTANKOVÁNSZKY Tibor, SZTANKOVÁNSZKY Pál és felesége, valamint lovag MEISSL ezredes vettek részt a temetésen.

A kastély házikápolnájában történt beszentelés után, amelyet LERCH István lengyeli esperes-plébános végzett a kegyúri papság segédletével, a községi tűzoltótestület tagjai vitték a koporsót a sírboltig az iskolák tanulóinak és a leventegyeseletek tagjainak sorfala közt az egész környék lakosságának részvéte mellett.

A sírboltnál SZILY Kálmán államtitkár a m. kir. kormány nevében a következő gyászbeszédet mondotta:

«Tisztelt gyászoló gyülekezet!

Az államok törvényhozásai ritka esetben alkotnak törvényt egyes személyekkel való vonatkozásban és ha ez megtörténik, akkor ez rendszerint vagy

az uralkodó trónfoglalásával kapcsolatos közjogi aktus, vagy egy diadalmas, országmentő hadvezér vagy egy történelmi érdemeket szerzett államférfi sorsdöntő működésének megdicsőítése, de a legnagyobb ritkaság, hogy az a személy, akinek megítélésére a törvény hozatott, nem uralkodó, nem hadvezér, nem államférfi. A magyar törvénytárban újabban van egy ilyen nagyon ritka törvény, az 1925. évi I. t.-c., amely gr. APPONYI Sándor magyar könyvtáráról szól és amely a nemzet háláját fejezi ki gr. APPONYI Sándornak, amiért egy hosszú életen keresztül odaadó lelkesedéssel, páratlan céltudatossággal, tudós hozzáértéssel és nagy anyagi áldozattal összegyűjtött és magyar vonatkozásban felbecsülhetetlen értékű könyvtárát a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajándékozta. Ez a törvéycikk kihirdetett 1925. április hó 7-én és pár nappal utóbb meghalt ugyanez a gr. APPONYI Sándor, a magyar kultúrhistoriának törvényglóriázta hőse, de nem halt meg vele együtt az a szellem, mely őt egész életén keresztül áthatotta, mert ez tovább élt és tovább hatott kongeniális hitvestársában, aki közel fél évszázadon át férje nemes munkájának megkoronázója lett, mikor vagyonát megdicsőült férje emlékének áldozva a Magyar Nemzeti Múzeumnak adományozta. Amíg van Magyar Nemzeti Múzeum, amíg van nemzeti magyar állam, a Bibliotheca Hungarica Apponyiana és a gróf APPONYI Sándor-alapítvány minden szobornál maradandóbban fogja megőrizni gr. APPONYI Sándor és neje ESTERHÁZY Alexandra grófnő áldásos életének emlékét és minden propagandánál hatásosabban fogja ez az emlék a nemesebb lelkű embereknek megmutatni, hogy miképpen kell szépen élni, jót cselekedni, szellemi javakat gyűjteni és a javakat a nemzet oltárára áldozatul lerakni.

Most itt állunk gr. APPONYI Sándor özvegyének ravatala körül. A testi elmúlás könyörtelen törvénye erőt vett rajta is, kinek nem csupán elröppenő lelke halhatatlan, de halhatatlan a magyar földön maradó emléke is. A magyar föld ma a kálváriajárás földje. A magyar nemzet korunkban a kínok és szenvedések stációin vergődik keresztül, annyi oka volt és van a sírásra, hogy könnyei szinte már elapadtak és szinte már nem is tud sírni. De gr. APPONYI Sándorné ravatalánál a kimerülés fásultsága fölenged és a nemzet őszinte könnyecskéket hullat.

A magyar királyi kormány nevében hálás kegyelettel mondom végbúcsút gr. APPONYI Sándorné magasztos lényének.»

Utána HÓMAN Bálint főigazgató a Magyar Nemzeti Múzeum nevében vett búcsút a nagy halottól. Beszédét a Magyar Könyvszemle jelen füzetének élén találja az olvasó.

A M. N. Múzeum külön gyászjelentést adott ki nagy jóltevőjének elhunytáról.

APPONYI Sándorné lelkiüdvéért november 13-án ünnepi gyászmisét mondott az Egyetemi-templomban WOLKENBERG Alajos egyetemi tanár, apostoli protonotárius. A család tagjain kívül a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter képviseletében vitéz HAÁSZ Aladár ministeri tanácsos jelent meg, továbbá HÓMAN Bálint főigazgató vezetése alatt a Magyar Nemzeti Múzeum egész tisztviselői kara. Jelen voltak továbbá Dr. STEINECKER István közalapítványi kir. ügyigazgató, MARCZALI Henrik ny. egyetemi tanár, Dr. FARBAKY Zoltán köz-

alapítványi tanácsos és sokan az elhunyt tisztelői közül. A mise alatt a Központi Papnevelőintézet énekkara Dr. KOUDELA Géza egyházzenei igazgató vezetésével KOUDELA ünnepi Requiemjét (Missa Solemnis de Requie) és LISZT Ferenc Liberáját adta elő.

Id. Szinnyei József emlékezete. A Magyar Nemzeti Múzeum egykori osztályigazgatójának és Hírlaposztálya megszervezőjének, id. SZINNYEI Józsefnek századik születésnapján, ez év márc. 18-án kegyeletes emlékünneppel a központi elhunyt sírjánál. Az ünnepen HÓMAN Bálint főigazgató és a könyvtár jelenlegi és volt tisztviselőin kívül megjelentek a nagy magyar bibliográfus leszármazói: dr. SZINNYEI József ny. egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia főkönyvtárnoka feleségével és leányával, dr. SZINNYEI Ferenc egyetemi tanár feleségével, dr. SZINNYEI József egészségügyi főtanácsos, közközházi főorvos leányával, valamint a PAPP-család tagjai. A Nemzeti Múzeum babérokoszorúját dr. RÉDEY Tivadar, a Hírlaposztály igazgatója helyezte el a síron a következő emlékbeszéd kíséretében:

«A mulandóság birodalmában, ebben a temetőkertben, hol valahányszor megfordulunk, talán mindnyájunk lelkébe beleköltözik valami a Shakespeare Prosperójának melancholiájából, kinek „minden második gondolata a sír volt”: ma, ezen a márciusi délelőttön valahogy nem a földi enyészet gondolata foglalkoztat, inkább a nevére érdemes, hatásában áldásos életnek képe. Nem is halálnak, hanem születésnek emlékezete hozott ma ide minket, századik születésnapja SZINNYEI Józsefnek, a M. N. Múzeum osztályigazgatójának, ki már életében szinte legendás alakjává lett a magyar könyvtári munkának és könyvszerzési tudománynak.

Ezen a száz esztendeje elindult életen gondolkozva tekintetünk innen, e nekropoliszból önkéntelenül ama bibliopolisz felé fordul, melynek a megboldogultnál alázatosabb, hívebb, odaadóbb szolgálója s egyben szuverénebb ura magyar földön mindmáig nem termett.

Ebből a gigantikus munkabránsnak és szinte szerzetesi önzetlenségnek kettős fényében ragyogó pályafutásból a mi intézetünk annaleseit egy negyedszázad díszíti s nagy büszkeségünk, hogy SZINNYEI életében éppen ez a Gondviselés különös kegyelméből páratlan termékenységgű pályavég lett az eredmények és alkotások virágkorává.

Két nagy alkotását csak éppen nevének kell neveznem s azután ismertetésükre, értékelésükre — itt, a mi körünkben — tovább akár csak egy ígét is vesztegetni bizonyára felesleges volna.

Az egyik: a *Magyar Írók tizenégy kötet*e, ez a harmincezer címszavas jexikális épületcsoda, mely a magyar irodalomtudománynak azóta valóságos bibliájává, a kutatómunkának mindennapi kenyerévé vált, méltóvá arra, hogy megalkotójának a legnagyobb magyar bibliográfus nevét biztosítsa.

Másik nagy alkotása nem könyv, hanem intézmény: Múzeumunk Hírlaposztálya. Ennek jelentőségét már fiatal fővel felismerte, évtizedek hírlaptörténeti és hírlapkönyvszerzési munkássága közben megvalósításáért fáradhatatlanul agitált, míg végre negyven évvel ezelőtt a mi falaink közt megadatott a főváros s a vidék idevágó anyagát — szinte a tizenkettedik órában — egybegyűjtenie,

belőle egy országos hírlapkönyvtár szilárd alapját megvetnie. Ez az elsőrangú forrásértékű gyűjtemény ma hazánk egyik legnagyobb kincse s most, hogy legutóbb adminisztratív önállóságot is nyert, fejlődése elé — talán egy magyar Sajtótudományi Intézet irányában — újabb biztató távlat tárul. De várjon rá bármi jövő: honalapítóját mindenkor SZINNYEI Józsefben fogja tisztelni.

Ez örökre élő alkotások helyett inkább elköltözött alkotójuk eleven emlékezetéről szeretnék most, ez ünnepi órán, bizonyosságot tenni. Hányan vagyunk még, azok között is, kiket hivatásuk más térre szólított, de közöttünk, a könyvtár régibb tisztviselői között is olyanok, akik pályánkra az ő bátorító, jóságos tekintetétől kísérve léptünk! Magam is, ki meg nem érdemelt s meg nem szolgálható tisztességnek tartom, hogy felőle most itt utódjaként szólhatok, valameddig élek: legdrágább emlékeim közé számítom azt a pillanatot, melyben húsz esztendeje először kerültem színe elé, atyai kézszorítását és tréfalkozó szavát: «Itt sok port fog nyelni, fiatal barátom...» Az ő könyvtárosi fanatizmusából legalább valamit mindnyájan lelkünkbe fogadtunk s a múlt idővel egyre jobban meggyőződésünké válik, hogy még az a por is, amit a sárguló kötetek forgatása közben nyelünk, külön és nemesebb a hangos fórumok mocskos poránál: hamuréteg az, mely alatt parázs fzzik, az emberi szellem fénylő és meleg zsarátnoka.

Valóban: ahhoz, hogy könyvtári munkánk és hivatásunk mellett szívvel-lelkkel hűségfogadalmat tegyünk, tisztább oltárt elhúnyt atyamesterünk sírhalmánál keresve sem lehetne találni.

A Magyar Nemzeti Múzeum nevében el nem múltó hálával, Hírlaposztályunk részéről pedig érthető lokálpatriotizmusból is táplálkozó meleg kegyelettel helyezem el SZINNYEI József áldott hamvai fölött Intézetünk szerény koszorúját.»

Ezután még VARJÚ Elemér udvari tanácsos, a Nemzeti Múzeum Történeti Osztályának igazgatója tette le néhány kegyeletos szóval a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság koszorúját.

A stockholmi Királyi Könyvtár magyar történelmi vonatkozású följegyzése. Érdekes magyar történelmi vonatkozású bejegyzést fedezett fel VÉGH Gyula, az Orsz. Magy. Iparműv. Múzeum főigazgatója, a stockholmi Kir. Könyvtár *Cod. Holm. A. 175.* jelzetű kódexében. A bejegyzés írója a kódex ugyanazon lapján «*Ego Thomas de Haslpach arcium et sacre pagine professor, plebanus in Bertoldsdorff*» néven nevezi meg magát. Már magából bejegyzése szövegéből is kitűnik, de alább egyéb körülményekkel is bizonyítani tudjuk, hogy «Haslbach Tamás» plébános azonos az 1387—1464 közt élt jeles osztrák történetíróval, EBENDORFER Tamással, ki «*de Haselbach*» előnevét szülőfalujáról vette föl. EBENDORFER 1412-ben a bécsi egyetem tanára, majd dékánja, 1423-ban pedig első ízben rektora volt. A bölcsészeti és teológiai karon adott elő s emellett még mint a Bécs szomszédságában, tőle délnyugatra fekvő alsó-ausztriai *Bertoldsdorf* község plébánosa, jeles hitszónok is volt. Ausztria történetén (*Chronicon Austriacum*) kívül megírta a római királyok (*Chronica regum Romanorum*) és a római pápák (*Liber Pontificum*) életrajzát.

Most felfedezett bejegyzése HUNYADI János kormányzónak III. FRIGYES német király — később, 1452-től római császár — ellen az 1446. év végén

indított osztrák hadjáratára tartalmaz eddig ismeretlen adatokat. A bejegyzés hitelét s közvetlenségét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a hadjárat pusztításai a kiváló történetíró a legközelebből érintették s a följegyzésben a többek között nemcsak plébániájának, de saját költségén épített gazdasági épületeinek és termésének pusztulását is elpanaszolja.

Az érdekes bejegyzés betűszerinti szövege a következő:

Anno Domini 1446. in profesto || sancte Lucie virginis, mane, || circa horam nonam diei, Vngari || precipue Emericus Comes || de Harrunstayn, Thomas || Zeczy alias de Lyndbach, Eme-||ricus de Moroth, Rynoldus || de Rosgan et Johannes frater eiusdem || duce Johanne de Hunyad guber-||natore Vngarie assumptis || Turcis, walachis et alijs stratarum || predonibus Entzesdorff, New-||dorff, Grundramsdorff, Prun, || et Bertoldsdorff dempta || Hochstrazz quasi funditus exus-||serunt demptis certis tectis late-||riceis. Ibidem exustum est horreum plebani, quod ipse, qui hec || scripsit magnis sumptibus de || nouo construxit et lateribus planis textit, cum multo feno || et omnibus in eo repertis tempore regi-||minis eiusdem anno etc. XII. vt s(upra). ||

Item protunc exustus est totus circulus || fori prenominati quasi funditus et omnia tecta || de tegulis in doto (!) quasi pergirum || eiusdem et omnes ville sub monte Wyennensis || vsque ad Haynburgam et fluuium Lytam || et per montana silue Wyennensis, vbi || atingere potuerunt.

Hogy HUNYADI János ezen 1446. évi osztrák hadjáratának hátterét vázolhassuk és a hadjárat itt lejegyzett epizódjának eddig ismeretlen adataira rámutathassunk, néhány évvel vissza kell mennünk a magyar történelemben.

ZSIGMOND német császár és királyunk veje, Erzsébet nevű leányának férje, HABSBERG Albert magyar s cseh király és osztrák herceg, az 1439. évi sikertelen török hadjáratból hazatérőben okt. 27-én Neszmélyen elhunyt. Áldott állapotban levő özvegyet s azon végső rendelkezést hagyta hátra, hogy ha özvegye, Erzsébet, fiutódot szül, ez Magyar- és Csehországot s Ausztriát örökölje, Pozsonyban neveltessék és nagykorúságáig nagybátyja, FRIGYES osztrák herceg gyámsága alatt álljon. 1440 febr. 22-én Komáromban megszületett a fiúgyermek, utószülött, V. LÁSZLÓ királyunk. A csecsemőt édesanyja még az év máj. 15-én Székesfehérvárott az esztergomi érsekkel néhány főpap és főúr jelenlétében megkoronáztatta a Szent Koronával, melyet vakmerő udvarhölgye, KOTTANER Ilona, kalandos módon kilopott a visegrádi várból. Csakhogy a magyar rendek nagyrésze nem ismerte el az utószülött királyfi trónörökösödési jogát s a budai országgyűlés kebeléből e célra kiküldött biztosok által még márc. 8-án Krakóban magyar királlyá választott lengyel királyhoz, I. ULÁSZLÓhoz csatlakozott. ULÁSZLÓ alig egy hétre V. LÁSZLÓ megkoronázása után, máj. 21-én bevonult Budára, s mivel Erzsébet királyné a kezei között levő Szent Koronát kiadni vonakodott, a megválasztott új királyt júl. 17-én Székesfehérvárott Szt. ISTVÁN király fej-ereklyetartójának koronájával koronázták meg. A koronát ugyanazon esztergomi érsek, SZÉCSI Dénes, tette a király fejére, aki két hónappal korábban V. LÁSZLÓt a Szent Koronával megkoronázta. Az ingatag főpap azonban a főurak nagyrészevel együtt csakhamar ezután ismét az özvegy királyné s a koronás kis-király pártjára állt. De Erzsébet nem bízott már a magyar urak hűségében.

Fiát a Szent Koronával s több magyar várossal és várral az újonnan megválasztott német király, III. FRIGYES — a kis-király nagybátyja — oltalma alá helyezte. A következő években Erzsébet és I. ULÁSZLÓ között megindult békéltető tárgyalásoknak az özvegy királyné 1442 dec. 18-án bekövetkezett halála vetett véget. 1444 nov. 10-én Várnánál I. ULÁSZLÓ is elesett. Az így elárvult, de versenytárs nélkül maradt gyermek-király, V. LÁSZLÓ, a Szent Koronával és a jogtalanul elfoglalt magyar városokkal és várakkal együtt FRIGYES hatalmában, illetve birtokában maradt. A trónviszályokba és pártoskodásokba merült ország csakhamar a déli határainkat ostromló hatalmas Murád szultán zsákmányává válik, ha nem őrizi azt végzettszülte nagy oltalmazója: HUNYADI János. Erdemeinek jutalmául őt az V. LÁSZLÓnak a koronához való jussát is elismerő 1446. évi rákosi országgyűlés jún. 5-én — míg a király s korona FRIGYES kezéből kiszabadul — az ország kormányzójává választja. Az új kormányzó még az év nyarán Havasalföldön és Moldovában kegyetlen szigorúsággal rendet teremtven, minden erejével a III. FRIGYESSzel való leszámolásra készült. Hiába kérte fel közvetítőül a pápát, Velencét, az osztrák rendeket, hiába Bécs város tanácsát, követeinek békés alkudozásai sikerre nem vezettek: FRIGYES hajthatatlan maradt. Sem a kezébe került királyt s koronát, sem a bitorolt magyar városokat nem volt hajlandó kiadni. HUNYADI tehát a végső eszközökhöz, a fegyverhez nyúlt. A kormányzóválasztó rákosi országgyűlés által megszavazott hadiadó bevételéből toborzott 15—20 ezer főnyi zsoldosseregével megindult FRIGYES ellen. Egyik oklevelének tanúsága szerint 1446 nov. 7-én Sárvárnál táborozott. Majd valószínűleg a Rába völgyén megindulva nov. közepén betört Stájerországba s ellenállás nélkül végig pusztította a tartományt. Innen északra fordult s Ausztriát árasztotta el pusztító seregeivel. Bécs városához intézett levelét nov. 27-ikéről már a Bécsújhelytől délnyugatra eső Neunkirchenből keltezi. A makacs FRIGYEST az osztrákok nem támogatták, így országa pusztulását tétlenül kellett néznie. Lovassága nem lévén, csekély seregét a megerősített helyekre vonta vissza, melyeket viszont ágyúk hiányában HUNYADI nem ostromolhatott. Ezeket tehát elkerülve vagy azokon tetemes sarcot véve, a magyar sereg rabolva-pusztítva közeledett Bécs felé. December első napjaiban HUNYADI Bécsújhelynél táboroz, Bécs és Bécsújhely közt dec. 8-ig sűrűn járnak a békéltető követségek, szóban, írásban folyik az alkudozás, FRIGYES nem enged. A magyar sereg tehát tovább nyomul északra. Dec. 9-én a Badentől délre eső Leobersdorfnál áll. Innen írja HUNYADI utolsó levelét az osztrák rendekhez, sikertelenül.¹

Elérkeztünk 1446 dec. 12-ikével, Szent Luca szűz ünnepét közvetlen megelőző hétfői nappal keltezett bejegyzésünk dátumához. Adjuk a szót Haselbachi EBENDORFER Tamásnak, az osztrák történetíróhoz, aki említett *Chronicon Austriacum* című műve V. könyvében a következő szavakkal írja le HUNYADI hadjáratának folytatását:

¹ Georg. PRAY: *Annales regum Hung.* III. 51—2.; St. KATONA: *Historia Critica regum Hungariae.* Tom. VI. ord. XIII. 509; Gr. TELEKI József: *Hunyadiak kora* II, 13—22.; HUBER Alfons: *Ausztria története* II. 529—30.; Millenn. *Magy. Nemz. Tört.* IV. 90.; RÓNAI HORVÁTH Jenő: *Magy. hadi-krónika.* I. 277. stb. stb.

Ungari siquidem Duce Hunyad, cooperante Rinoldo de Rosgan, occasione retentorum castrorum Regis Ladislai & Coronae, Anno 1446. circa medium Decembris igne & ferro a Semring monte per gyrum Novae-Civitatis usque ad montem Viennensium vastaverunt, & descendendo usque ad Haynburgam: quando & Perchtoldstorff funditus fuit absumpta, praeter Hochstrass abinde, quae & graviora praefati in Dominum suum Regem inhumaniter commiserunt; & similiter alii Vispiliones nullius nominis aut potentiae, profugi, & (utinam finis horum malorum!) in praejudicium istius Serenissimi posthumi Ladislai.¹

Látjuk már most, hogy e szűkebbre fogott leírás helyenként szösz szerint egyezik HASELBACH Tamás, bertoldsdorfi plébánosnak, feljegyzésünk írójának fent közölt bővebb szövegével. A szövegegyezés, azonos név, azonos plébánia kétségtelenné teszi a személynazonosságot. Bejegyzésünk tehát a neves osztrák krónikás kezefrása. Emellett értékét növelik azon eddig ismeretlen adatok is, melyeket — mint láttuk — szűkebbszavú krónikájába EBENDORFER sem vesz fel, de nem említi STYRAI WOLFGANG, melki bencés sem, aki *Itinerarium* című művében EBENDORFER mellett egyedül részletezi HUNYADI osztrák hadjáratát.²

A XV. századi magyar krónikások, THURÓCZI, BONFINI, alig egy-két szóval érintik az itt leírt eseményeket.

Feljegyzésünk rendben felsorolja azon falvakat, melyeket a magyar sereg Bécs és Baden közt felégetett: Perchtoldsdorf (*Bertoldsdorf*) — mint említettük — Bécs délnyugati szomszédságában fekszik, tőle délre van Brunn (*Prun*), ez alatt Enzersdorff (*Entzesdorff*), majd Mödlingtől keletre Neudorf (*Newdorff*), végül Badentől északkeletre Guntramsdorf (*Grundramsdorff*). Krónikájában EBENDORFER csak plébániáját Perchtoldsdorfot említi névszerint, feljegyzésében is ennek pusztulását írja le legrészletesebben. A mindkét szövegben feltűnő Hochstrass (*Hochstrax*) ennek csak egy utcája lehetett és semmikép sem szabad azonosítanunk a hadszíntértől távol, Sopron megye délnyugati sarkában fekvő azonos nevű helységgel (CSÁNKI: Magyarország történelmi földrajza. III. 611.).

Mindaddig HUNYADINAK csak egyetlen alvezérét ismertük az osztrák hadjáratból, ROZGONYI Rajnádot (*Rinoldus de Rosgan*), őt is csak EBENDORFER krónikájából. Feljegyzésünk kivüle öccsét, Jánost is említi s ezeken felül még három másikat is elsorol: HARRUNSTAYNI Imre comest, SZÉCSI avagy LINDVAI (*Zeczy alias de Lyndbach*) Tamást és Maróthi (*de Moroth*) Imrét.

¹ PEZ, *Scriptores Rerum Austriacarum*. II. köt. Lipsiae 1725, 858. hasáb, Thomae EBENDORFFERI de HASELBACH: *Chronicon Austriacum*. Lib. V. Anno 1446.

² Item anno 1446. in Adventu Domini Ungari vastaverunt terram Austriae igne propter coronam recuperandam, eis furatam, & etiam propter quaedam oppida eorum recuperanda, quae per Fridericum Regem Romanorum justa lite fuerunt lucrata. Devastaverunt autem villas multas & fora, paucis exceptis, videlicet Paden, & Medling, & siqua alia sunt, quae se pecunia data ab huiusmodi incendio redemerunt; incipientes incendii huiusmodi vastationem in metis Ungariae, ubi Austria terminatur, circa fluvium & ulterius progrediendo universa usque ad Rodawn (Rodan) incendio vastantes; fortalicium autem & civitatem nullam, sive nullum castrum obtinuerunt, nec expugnaverunt. . . . . Id tamen, propter quod huiusmodi incendium fecerunt, videlicet principaliter coronam eorum obtinere non potuerunt. (PEZ, *Op. cit.* II. 449. hasáb, St. KATONA, *Hist. Crit.* Tom. VI. ord. XIII. 509.)

A két ROZGONYI testvér HUNYADI János, majd MÁTYÁS király legelőkelőbb hívei közé tartozott; fiai István temesi főispánnak; anyjuk a galambóci amazon, SZENTGYÖRGYI Cecília volt. Rajnáld 1442-ben Nógrád és Heves megye főispánja, 1448-ban résztvesz HUNYADIVAL a rigómezei ütközetben, 1459-ben a székelyek ispánja és 1471-ben főtárnokmester. János 1458-ban erdélyi vajda, 1471-ben pedig országbíró. (NAGY Iván, Magyarország családjai. IX. 786.)

HARRUNSTAYNI Imre comes nem más, mint a sopronmegyei, Kismartontól északnyugatra fekvő Szarvkő (1415. *Harrenstain*, 1436. *Harronstain*, 1486. *Horustheyn*, *Hornstein*, I. CSÁNKI, id. mű. III. 589.) ura, KANIZSAI Imre, KANIZSAI János erdélyi vajda fia, László erdélyi vajda (1459), majd főlovászmester (1466) testvére. Maga 1458-ban soproni kapitány és Sopron vármegye főispánja (NAGY Iván, id. mű. VI. 67.; CSÁNKI, id. mű. III. 668.). Szarvkő várát 1364-től volt a család birtokában.

SZÉCSI Tamás a család Felsőlindvai ágából származott, azért nevezi feljegyzésünk *de Lyndbach* néven is. Atyja, Miklós, királyi tárnokmester volt, anyja GARAI Ilona. Tamás maga Komárommegye főispánja, majd 1439-ben királyi kincstartó volt s HUNYADI oldalán esett el a rigómezei ütközetben. A két ellenkirályt, majd később Mátyást is megkoronázó, fentemlített Szécsi Dénes, bíboros esztergomi érsek, fitestvére volt Tamásnak (NAGY Iván, id. mű. X. 531.).

Emericus de Moroth valószínűleg hiba feljegyzésünkben *Ladislaus de Moroth* helyett. A ZSIGMOND király korában szereplő előkelő főúrnak, MARÓTHI János mácsai bánnak (1405—35) tudunkkal csak két fia volt: László, aki 1437-ben maga is mácsai bán volt és János, aki — úgy látszik — ifjan húnyt el. (U. o. VII. 335.)

Végül még feltűnő érdekességű adat feljegyzésünknek azon állítása, hogy a törökverő HUNYADI János seregében az oláh zsoldosokon kívül törökök is szolgáltak (assumptis *Turcis*, *walachis et aliis stratarum predonibus*). A korábbi hadjárataiban elfogott törököket fegyverezte volna fel HUNYADI, vagy önként állottak-e zsoldjába? Nehéz lenne eldönteni.

HUNYADI 1446 december végén dolgavégzetlenül, de gazdag szákmánnyal megrakodva vont ki seregeit Ausztriából, CARVAJAL János pápai legátust közbenjáróul kérvén fel a békealkudozások folytatására. Az alkudozások egyetlen eredményeképp 1447-ben III. FRIGYES 3 ezer arany váltságdíjért visszabocsájtotta Győr városát. A gyermek-király 1452-ig maradt gyámsága alatt. A Szent Koronát csak 1463-ban MÁTYÁS királynak sikerült visszaváltani a császártól 60 ezer aranyért, de a határszéli városok még ezután is jódarabig hatalmában maradtak, mígnem MÁTYÁS egész Ausztria elfoglalásával ezeket is visszazaberte.

A stockholmi Királyi Könyvtár kódexbejegyzése ezzel nemcsak HASELBACHI EBENDORFER Tamás, jeles osztrák történetíró, sajátkezü írásának, de érdekes magyar történelmi forrásnak is bizonyult. Kedves kötelességet teljesítünk, midőn VÉGH Gyula főigazgató úrnak a bejegyzés fényképének és szövege közlésének átengedéséért e helyt is hálás köszönetet mondunk. JAKUBOVICH EMIL.

Az osztrák könyvtárosképzés. Az utóbbi években egymás után több állam oldotta meg a könyvtárosképzés kérdését. Ezek sorába lépett a mult évben Ausztria is, mely 1929 júl. 10. 21.776/28. sz. kultuszminisztériumi rende-

lettél a kötelező könyvtárosi szakvizsgát életbe léptette. Míg a levéltárosképzés az egyetemhez, szorosabban az Institut für österreichische Geschichtsforschung-hoz kapcsolódik, addig a könyvtárosképzés az egyetemtól teljesen függetlenül a Nationalbibliothek kereteiben oldódik meg. Itt működik a kultuszminisztertől öt évre kinevezett vizsgálóbizottság, melynek elnöke a Nationalbibliothek mindenkori főigazgatója, itt kötelesek az összes vizsgázók másfél esztendei könyvtári gyakorlatuk utolsó feléjét eltölteni, itt tartják a bár el nem rendelt, de a gyakorlatban létrejött és hasznosnak bizonyult kurzusokat, melynek előadói majdnem kivétel nélkül a Nationalbibliothek tisztviselőiből kerültek ki. Ez az intézkedés annál hasznosabb és szükségesebb, mivel 1923 óta az összes ausztriai állami könyvtárakban életbe léptették a rendszökatalógust, melynek vezetése most már egységesen képzett könyvtárosok kezébe kerül.

A könyvtárosi vizsgát mind a tudományos, mind a segédszemélyzet tisztviselői kötelesek letenni, amennyiben 1923 április 1-je óta léptek szolgálatba. Vizsgálatra bocsáttatnak az ausztriai állami könyvtárak tisztviselői és a kultuszminiszter engedélyével korlátozott számban nem állami alkalmazottak is, amennyiben a szükséges előképzettséget és a másfél évi könyvtári gyakorlatot igazolják.

A vizsgálat mindkét fokon zárthelyi írásbeli és szóbeli részből áll.

A segédszemélyzet (ott miltlerer Bibliotheksdienst) írásbelije egy rövid könyvtártani vagy könyvismereti feladat elkészítéséből, néhány egyszerűbb német, latin, angol és francia könyv katalógizálásából a betűrendes katalógus számára, végül egyszerűbb akták elintézéséből áll. A szóbelin a könyvtártan alapelemein kívül tájékozottságot kívánnak a könyv-, nyomdászati- és könyvkötés történetében. Kívánják a fontosabb bibliográfiai munkák, könyvtárakban általánosan használatos segédmunkák, továbbá a könyvtári ügymenet ismeretét és kívánnak négy gimnázium anyagának megfelelő latin tudást.

A tudományos személynzet írásbelije valamely adott könyvtártani vagy könyvtörténeti téma feldolgozásából és nehezebb katalógizálási esetek megoldásából áll.

A szóbeli tárgyai három csoportra oszlanak: a) könyvtárigazgatási ismeretek: Ide tartoznak a könyvtárak fejlődése, a könyvek gondozása és könyvtári kezelése, a könyvtárak célszerű berendezése, a katalógizálás módszerei, könyvtári ügymenet és az erre vonatkozó törvények és törvényes rendelkezések ismerete.

b) Az írásokra és a könyvre vonatkozó ismeretek:

Az írások történeti és szisztematikus fejlődése, paleografiai ismeretek. A könyvnyomdászat, könyvkötés, könyvkereskedelem és könyvjog történeti ismertetése.

c) Bibliográfiai és tudománytörténeti ismeretek.

A vizsgálat folyamán latin és görög nyelvismereteken kívül annyi angol, francia és olasz nyelvtudást kell a jelölteknek felmutatniok, amennyi tudományos munkák megértéséhez szükséges.

Hogy az ekép előírt anyag mellett nagy könnyebbség, hogy a Nationalbibliothek kurzusokat rendszeresített, az csak természetes. A kurzus hat hó-

napra terjed és 14 tárgyat ölelt fel az ezévi február—júliusi kurzusban: 1. Általános bevezetés, katalogizálás, előírások a cím és rendszőről. Bibliografiai ismeretek. A katalogusfajok ismertetése és kritikájuk. Négy héten át napi 7 órában. 2. Könyvtárigazgatásra és ügymenetére vonatkozó ismeretek. Tizenkét óra az egész kurzusban. 3. Paleografia 40 óra. 4. Bibliografia és története 14 óra. 5. Könyvnyomtatás és története 20 óra. 6. Az illusztráció és fejlődése 10 óra. 7. A könyvkötés és története 20 óra. 8. A könyvkereskedelem és története 6 óra. 9. A könyvtárak, különösen az osztrák könyvtárak, mai állapotának és történetének ismertetése 12 óra. 10. Az exlibris és története 4 óra. 11. A tudományok tagolása és összefüggése. A tudományos intézetek, akadémiák és kiadványaik ismertetése 8 óra. 12. A könyvjog (szerzői-, kiadóijog, köteles példánytörvény) 4 óra. 13. Népkönyvtárak és szervezésük 2 óra. 14. A nyelvek csoportosítása és áttekintése 2 óra.

Ezenkívül vezetések az egyetemi könyvtárban és Bécs más jelentősebb könyvtáraiban; beletartozik a tantervbe egy papír- és bőrgyár, egy könyvkötészet, nyomda és kiadóvállalat megtekintése.

Eddig kétszer tartottak vizsgálatokat, mult év novemberében és ez év júliusában és addig, míg az összes 1923 óta alkalmazott tisztviselők meg nem szerzik a könyvtárosi diplomát, a kurzus és vizsgálatok 8—10 hónaponként ismétlődni fognak. Később a vizsgálobizottság a szükséghez képest, jelentkezők számára megfelelően, állapítja meg a vizsgálatok idejét.

A gyakorlatban bizonyára még sokat fog alakulni és tökéletesedni a most fennálló rendszer és Ausztria könyvtárai bizonyára rövidesen érezni fogják annak előnyeit, hogy a fiatal tisztviselők pályájuk kezdetén rendszeresen foglalkoztak a könyvtárakat illető ismeretekkel és problémákkal.

GORIUFF ALICE.

Agostino Sagredo levele Bonfini Averulinus-fordításának velencei kodexéről. A Magyar Nemzeti Múzeum kéziratára Quart. Ital. 50 jelzet alatt Conte Agostino SAGREDO veneziai tudósnak egy érdekes pro memoriáját tartalmazza, amely a BONFINI AVERULINUS-fordításának a velencei SZENT MÁRK könyvtárban őrzött, egykor MÁTYÁS király könyvtárához tartozó kodexére vonatkozik. A pro memoriához mellékelt, MÁTRAY Gábor nemzeti múzeumi könyvtárőr tollából származó feljegyzés szerint SAGREDO ezt gróf REVICZKY Ádám volt magyar főkancellár, később toscanai osztrák követ (1786—1862) számára készítette, aki ekkor a közélettől teljesen visszavonulva állandóan Velencében tartózkodott. Úgy látszik, REVICZKY jónak látta SAGREDO pro memoriáját érdekes tartalma miatt a magyar tudományosság számára hozzáférhetővé tenni, azért 1847 június 11-én ÜRMÉNYI Ferenc koronaőr útján a Nemzeti Múzeum könyvtárának ajándékozta.

SAGREDO pro memoriájának értékét felismerte már MÁTRAY Gábor is, aki néhány magyarázó megjegyzést is fűzött hozzá. Természetesen mai tudásunk mellett koránt sincs e megállapításoknak az az értéke, ami volt annak írása idején. Találni benne pontatlanságot is. Így MORELLI munkájából vett idézete sem pontos, mert a kodexünkre, valamint a CORVIN-könyvtárra vonatkozó egyéb adatok a műnek (*Jacobi Morellii Bibliothecae Regiae Divi Marci*

Venetiarum Custodis Bibliotheca Manuscripta Graeca et Latina, tomus I, Basano, 1802) nem 335., hanem 405—19. lapjain olvasható. Feltűnő elírás az is, hogy codexünk 502 nem számozott lapból áll, holott a kodex csak 175 foliót tartalmaz. A kodexből vett két idézete sem egyezik meg szó szerinti hűséggel az eddigi publikációkkal. De egyik-másik megjegyzése, így az, hogy AVERULINUS első miniatúrái Andrea MANTEGNA művei lettek volna, mindenesetre érdemesek a felemlítésre. (Az AVERULINUS-codex művészi díszítésére vonatkozólag v. ö. HOFFMANN Edith: *Régi magyar bibliofelek*, Budapest, 1929, p. 208.; BERZEVICZY-KOLLÁNYI-GEREVICH: *Bibliotheca Corvina*, Budapest, 1927, pp. 45—6. AVERULINUS vulgaris szövegű őscodexének díszítésére vonatkozólag pedig v. ö. LAZZARINI-MUÑOZ: *Filarete*, Roma, 1908). Jellemző az is, hogy SAGREDO szerint, ha a Magyar Nemzeti Múzeum palotájának építője ismerte volna AVERULINUS munkáját, akkor abban megfelelő nemzeti típusokat talált volna alkotásához. A magyar nemzet őrizte meg talán a legjobban nemzeti characterét Európában — mondja SAGREDO —, kell, hogy ez építészetében is visszatükröződjék.

SAGREDO sajátkezű pro memoriaja a következőképen hangzik:

Notizie sopra un codice di Averulino esistente nella Biblioteca di San Marco di Venezia.

Il Codice numero II, classe VIII, contiene l'architettura di Antonio Verulino, tradotta in latino da Antonio Bonfinio celebre autore delle storie di Ungheria.

Questo codice o appartenne o doveva appartenere alla celebre biblioteca di Mattia Corvino, illustre monarca della Ungheria. Il dottissimo bibliotecario di San Marco, Cavaliere don Giacomo Morelli nel volume I della sua *Bibliotheca Grec. Lat.* a pag. 335 dice che che (sic) fu comperato del Padre della Torre, nel 1490, e poi conservato alla Biblioteca dei PP. Domenicani di Venezia, posto nel Convento de' SS. Giovanni e Paolo. Passò poi nella Marciana. Lo Schier nella sua dissertazione sulla biblioteca di Mattia Corvino stampata in Vienna, 1799 (helyesen 1779) lo pianse come perduto.

Descrizione del Codice.

Il Codice è in bellissima pergamena di pagine 532, non numerate.

È scritto in bel carattere latino un poco aregolato à modo della scrittura tedesca, detta *Kanzlei*. Vi sono molte, ma facili, abbreviature.

Il titolo del Codice è il seguente scritto in carattere majuscolo latine. DIVO | MATHIAE | CORVINO | PANNONIAE | ET | BOHEMIAE | REGI | INVICTISSIMO | ANTONII | BONFINII | TRADUCTIO | IN | ARCHITECTURAM | ANTONI | VERULINI | PREFACIO | (sic) FELICITER | INCIPIT.

(Sagredo — nem tudni miért — némi változtatással közli a címet, amely szóról-szóra így hangzik: *Divo Matthie Pannonie et Boemie Regi Principi Invictissimo Antonii Bonfini Traductio in Architecturam Antonii Verulini pie dicata praefacio feliciter incipit.*)

Il libro così incomincia.

Credebam, dive Mathia, princeps invictissime, adequandam tuorum Romanorum gesta immortalitatem ut satis ex arte bellica sapientiamque tua noniinis, te vindicasse.

Finisce

Necne... nil aliud sapientiae nisi est tradita a te perpetua architecturae assidua aedificandi exercitatione prosequamur.

Il frontespizio è ornato di squisite miniature rappresentante battaglie e simboli. Vi sono gli stemmi della gloriosa Ungheria, e l'insegna del Corvino, con corvo cioè coll'anello d'oro in bocca. Nel famoso codice di Marjiana Capella destinato pel re Mattia le armi d'Ungheria sono scancellate.

Il Morelli in una sua Miscellanea Mss. nella Marciana dice che il dotto Sasso credeva che le prime miniature dell' Averulino fossere di mano di Andrea Mantegna famoso pittore Padovano.

Le iniziali di ognuno dei XXV. libri nei quali l'opera è divisa sono assai spesso miniate.

Giunsi al piede di ogni pagina vi sono belli ed esatti disegni, sempre tutti miniati. Rappresentano la storia pratica dell'Architettura. Si comincia dalla capanna di Adame ed Eva, scacciati dal paradiso terrestre, si arriva a splendidi palazzi e magnifiche torri. Lo stile principale degli edifizii al primo aspetto e nel breve esame che ne ho fatte mi pare assai bizzarro. E un misto dello stile del rinascimento collo stile orientale. Le miniature dei disegni degli edifizii sono buone, ma meno magnifiche che quelle del frontispizio.

L'opera deve essere importante e merita di essere esaminata. La sua importanza maggiore è per la storia dell' arte.

Sarebbe un bell' ornamento per la nazione ungherese di possedere una copia di questo libro colle figure architettoniche che lo adornano. La copia del frontespizio sarebbe difficile e di gran prezzo. Il frontespizio non è importante sennonse come lavoro di esecuzione forbita.

Se questo libro fosse stato conosciuto da chi si propose di far il progetto per fabbricata il palazzo nazionale Ungherese, avrebbe potuto trovare dei tipi nazionali. E se la gloriosa nazione Ungherese è forse quella che sola in Europa conserva il suo carattere nazionale, bello sarebbe che lo conservasse anche nella architettura, lo quale racchiude in se stessa la storia dei popoli.

Venezia, 11 Gennajo, 1847.

Conte Agostino Sagredo.

Megjegyzésre méltó, hogy MORELLI említett munkájában (p. 416) BONFINI AVERULINUS-fordításának két olyan kodexéről is tud, amelyet nem említettem az AVERULINUS-kodexek felsorolásában. (Turul, 1929, p. 60.) Ezek egyike a milanoi Ambrosianában, a másik pedig a római SZENT PÉTER templom levéltárában található. De közelebbit MORELLI egyikéről se mond.

TÓTH LÁSZLÓ.

Válasz egy állítólagos «Helyreigazítás»-ra. Folyóiratunk 1929. évfolyamának 266. lapján «Helyreigazítás» jelent meg, melyet a Kir. Magyar Egye-

temi Nyomda adott ki. Az ebben foglaltakra meg kell állapítanom, hogy az az állítás, mintha a nyomdának «sikerült volna IVÁNYI-tól a nagyszombati korszakra vonatkozó anyagot *megszereznie*», nem felel meg a valóságnak, mivel én a nyomdának semmiféle «anyagot» nem adtam el, hanem a nyomda igazgatóságának felkérésére, mint szerző írtam meg hét íven a nyomda nagyszombati korszakának történetét. Ezzel a vitát a magam részéről be is fejeztem.

IVÁNYI BÉLA

VÁLTOZÁSOK

a magyarországi nyomdáknál 1929. nov. 1-től 1930. ápr. 30-ig.

Budapesten.

- Antal Miklós**, VII., Benkő-u. 33.
****Apfel Sándor**, V., Ügynök-u. 11.
Balogh István és Kis András, VII., Dob-u. 98.
Bichler Artur és Büchler Henrik, III., Lajos-u. 94.
****Bichler Ignác**, III., Lajos-u. 94.,
****Böhm Lajos**, «Merkur» ny. IV., Prohászka Ottokár-u. 6.
Böhm Lajos és Goldberger Jenő «Merkur» ny. IV., Prohászka Ottokár-u. 6.
Budai Ferenc, VIII., Thék Endre-u. 20/a. Duna nyomda. (Tulajd. **Leiner Tóbiás**.) VIII., Rákóczi-út 51.
Forgács János, VIII., Rákóczi út 51.
****Goldschmied Jenő és Rezső**, «Első kőbányai könyvnyomda» X., Belső-Jászberényi-út 4.
Goldschmied Jenő, «Első kőbányai könyvnyomda» X., Belső-Jászberényi-út 4.
Grund V. utó dai. (Cégtulajd. **Berger Jenő és Kellner Márkus**.) VI., Eötvös-u. 39.
«Helios nyomda.» (Tulajdonosok: **Zsirkay és Fűvessy**.) VII., Síp-u. 3.
****Kalmár Mózses** (Mór), VI., Ó-u. 40.
****özv. Kápolnai Adolfné**, VII., Rózsa-u. 45.
Nagy András, VIII., Bérkocsis-u. 20.
Pollák és Langer lithografiai és nyomdai műintézet, VI., Aréna-út 122.
«Seidner Emil**» cég. (Tulajdonosok: **Rotbenstein, Klein és Kraus**.) Szövetség-u. 6.
Seidner Emil plakát és címkegyár. (Tulajdonos: **Európa irod. és ny. rt.**) Szövetség-u. 6.
****Steiner Heimi Henrik**, VII., Király-u. 3.
Steuermann Chaim Mózses, VII., Thököly-út 3.
Szirmai Henrik, VI., Király-u. 32.
«**Terézvárosi nyomda**». (Tulajd. **Weinberger Márton**.) VI., Szondy-u. 38.
Weisz Simon, «Simplon nyomda». VIII., Vig-u. 6.
Weiszlauf Mór, VII., Nefejejs-u. 59.

Vidéken.

- Bicske**. **Lichtenstein Mór**.
Felcsút, Óbarok puszta, **Békássy Gyöngyi**
«**Hadak útja** nyomdájá».
Győr. **«**Baross nyomda**». (Tulajdonosok: **Gritsch, Uzsali és Zemanek**.)
Vitéz Szabó Lajos és Uzsali István könyvnyomda vállalata. (Azelőtt **Baross ny.**) **Andrássy-út 24**.
Högyész. ****Engel József** könyvnyomdájá.
Engel Ferenc könyvnyomdájá.
Kispest. **Práder Jenő**, **Hunyad-u. 54**.
Prokter Ádám, **Petőfi-u. 57**.
Sashalom. «**Sashalmi könyvnyomda**». (Tulajd. **Heimovits és Miselbach**.) **Gizella-ut 1**.
Ujpest. **Ritter Jenő**, **István-ut 3**.

A két **-gal jelzett nyomdák megszűntek; az egy *-gal jelzett nyomdák változásáról magánúton értesültünk.